

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 20 (1975), No. 5, 286--290

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/138263>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1975

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

jubilea & zprávy

OSMDESÁT LET PROFESORA JOSEFA KAUCKÉHO

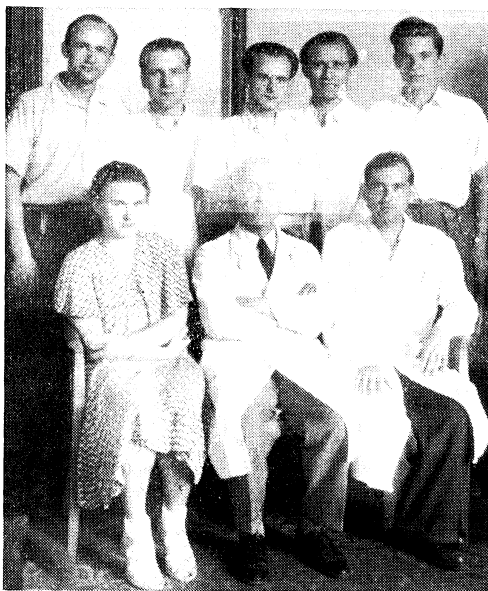
Vzácného životního jubilea — 80 let — se v těchto dnech dožívá prof. PhDr. Josef Kaucký. Podivuhodné je, že téměř současně s příchodem tohoto životního mezníku se objevuje jeho monografie o kombinatorických identitách. Naši matematickou veřejnost budou jistě zajímat osudy tohoto matematika, který vědecky pracuje i v tak vysokém věku.

Narodil se dne 22. května 1895 v Praze. Vystudoval na reálce v Kladně a již zde se projevil jeho zájem o matematiku úspěšným řešením příkladů z Přílohy k Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky. Po maturitě se dal zapsat na filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde vystudoval matematiku a fyziku. Koncem roku 1917 získal aprobaci z těchto předmětů pro střední školy. V první polovině roku 1918 bezplatně vyučoval na gymnáziu na Královských Vinohradech v Praze, pak působil na gymnáziu v Choťeboři v letech 1918 až 1921. Mezitím v lednu 1919 dosáhl hodnosti doktora filozofie.

V letech 1921—1931 byl asistentem ústavu teoretické fyziky přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V školním roce 1925/26 dostal placenou dovolenou a získal podpory ministerstva školství a České akademie věd a umění pro studijní pobyt v zahraničí a odešel do Kodaně k prof. N. E. Nörlundovi. Po návratu z Dánska se habilitoval v lednu 1928 z matematiky na přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. V letech 1931—1938 vyučoval na III. reálném gymnáziu v Brně a na reformním reálném gymnáziu v Brně - Králově Poli. V roce 1937 byl jmenován bezplatným mimořádným profesorem na přírodovědecké fakultě brněnské univerzity.

V druhém pololetí roku 1938 byl jmenován mimořádným profesorem na nově založené Slovenské vysoké škole technické v Košicích. Když byla v roce 1939 přeložena z Košic do Bratislavy, pokračoval na ní ve své činnosti i tam. Působil po zřízení přírodovědecké fakulty Slovenské univerzity v Bratislavě i na této škole jako bezplatný profesor. V letech 1944—45 nemohl na slovenských vysokých školách jako zaměstnanec české národnosti působit; byl v této době propuštěn a na Slovensko se vrátil až po osvobození v r. 1945, kdy znovu pracoval jako řádný profesor na Slovenské vysoké škole technické. Roku 1946 přešel jako řádný profesor na Vysokou školu technickou do Brna a tam se stal přednostou I. ústavu matematiky. Ze všech svých sil se snažil pomoci při řešení těžkých problémů, před které postavila vysoké školství v českých zemích poválečná doba.

Na vysoké školy zavřeně v letech 1939—1945 se dalo zapsat velké množství posluchačů různého věku. Protože průmysl potřeboval nutně technickou inteligenci, bylo potřeba umožnit těmto studentům rychlé ukončení studií. Mnozí z nich byli válkou citelně poškozeni a začínali

Prof. Kaucký se svými asistenty v roce 1950. Sedící zleva: S. Šantavá-Krohová, prof. Kaucký, M. Novotný; stojící zleva: J. Čermák, J. Polášek, M. Mikulík, F. Šik, M. Zlámal.

si zakládat existenci v poměrně pokročilém věku. Proto tehdy byli vysokoškolští učitelé postaveni před otázkou, jak umožnit těmto studentům, aby rychle nabyli potřebných vědomostí, aniž by se snížila celková úroveň absolventů. K tomu přistupovala další potíž. Na vysokých školách nebylo ani zkušených asistentů. Profesori si své asistenty vybírali většinou mezi schopnými studenty. Bylo ovšem nutné začátečníky do pedagogické práce uvést.

Profesor Kaucký se těchto těžkých úkolů zhostil skvěle. Především věnoval velikou pozornost výběru svých spolupracovníků. Jeho prvními asistenty byli M. NOVOTNÝ, M. ZLÁMAL, F. ŠIK, J. POLÁŠEK, S. ŠANTAVÁ-KROHOVÁ, M. MIKULÍK a J. ČERMÁK, kteří se později stali profesory a docenty vysokých škol nebo významnými vědeckými pracovníky. Protože nebylo vhodné matematické literatury pro posluchače technik, zaměřil prof. Kaucký své přednášky tak, aby všechny důležité věci přednesl. Jeho bývalí studenti dodneška vzpomínají na skvěle koncipované přednášky, které udržely posluchače po celou dobu v napětí a dokonale osvětlovaly řešené matematické problémy. Byly to přednášky, které velmi usnadňovaly studium tím, že objasňovaly obtížná místa. Profesor Kaucký dosahoval tohoto výsledku především vhodným výběrem látky. Byl si vědom toho, že pro studenta techniky je matematika prostředkem k řešení technických problémů, ne tedy hlavním předmětem studia. Věděl, že je nutné, aby přednášku dovedl až k aplikacím při řešení úloh. Proto velmi pečlivě vážil otázku, které partie matematiky má pro přednášky vybrat. Důraz kladl především na matematickou analýzu, neboť ta slouží k řešení převážné většiny technických problémů. Velmi citlivě přistupoval k otázce, které věty má podrobně dokazovat a kde má důkaz přenechat studentům. Dovedl si přednášku během semestru rozvrhnout tak, že studenti poznali nejdůležitější důkazové metody i početní aplikace dokázaných vět. Cvičení nepovažoval za nácvik algoritmů v přednášce popsaných. Ve cvičení se probíraly některé pomocné partie pro přednášku, které tvořily samostatné logické celky. Tak se např. ve cvičení v 1. ročníku probírala teorie determinantů a lineárních rovnic a základy analytické geometrie v prostoru v době, kdy prof. Kaucký v přednášce vysvětloval základní pojmy analýzy. Když se ve cvičení došlo k pravidlům o derivová-

ní, byla i tato zdánlivě snadná látka velmi pečlivě připravena tak, aby se nic neopakovalo, každý příklad aby obsahoval nějaký nový obrát. Profesor Kaucký proto zpočátku cvičení pro své asistenty připravoval sám a cvičení bylo především výstupem asistentovým. Studenti přicházeli k tabuli jen zřídka; tehdy to ani jinak nebylo možné, když skupina studentů ve cvičení měla kolem sta osob.

Později se tato situace postupně měnila. Velké množství posluchačů a na počátku padesátých let reforma studia si vynutily některé změny v způsobu pedagogické práce. Zejména došlo k situaci, kdy bylo nutno pracovat intenzivněji se studenty. Prof. Kaucký mohl tehdy svěřit některé přednášky svým asistentům, protože byli na tento úkol dostatečně připraveni. Byly zavedeny studijní kroužky, v nichž se jejich členové pod vedením asistentů systematicky připravovali ke zkouškám.

V roce 1948, po odchodu prof. J. NOVÁKA do Prahy, bylo prof. J. Kauckému nabídnuto profesorské místo na brněnské přírodovědecké fakultě. Prof. Kaucký však zůstal na technice až do roku 1951, kdy byla v Brně zřízena Vojenská technická akademie Antonína Zápotockého. Na tuto nově založenou školu přešel s celým svým ústavem a stal se tam vedoucím katedry matematiky.

I tato škola stavěla prof. Kauckého před nové pedagogické problémy. Hlavní těžkost spočívala v tom, že katedra se velmi rozrostla a prof. Kaucký již nemohl sám podrobně znát práci každého ze svých asistentů. Početný sbor svých spolupracovníků však zvládl tím, že pro každou fakultu školy vytvořil pevnou skupinu pracovníků, která byla řízena jedním z jeho zástupců. Práce asistentů byla ulehčena tím, že pro základní kurs matematiky vypracoval kolektiv katedry skripta. Prof. Kaucký sám pro potřeby studentů technik i univerzit napsal knihu o elementárních metodách řešení diferenciálních rovnic obyčejných. V době svého brněnského působení se prof. Kaucký zúčastňoval činnosti v Brněnské pobočce Jednoty československých matematiků a fyziků přednáškami i organizační prací. V letech 1952 až 1955 byl předsedou Brněnské pobočky.

V roce 1958 prof. Kaucký odchází do důchodu a tím je ukončeno jeho čtyřicetileté pedagogické působení. Jeho pedagogická práce byla neobyčejně úspěšná a pro všechny jeho bývalé asistenty

byla vždy vzorem. Prof. Kaucký je vedl vždy k tomu, aby svou práci promýšleli a pečlivě připravovali. Říkával svým spolupracovníkům: „Nikdy nevíte, zda před vámi v lavici nesedí nějaký mladý Gauss. Musíte učit tak, abyste probudili jeho zájem o matematiku a pomohli rozvinout jeho schopnosti.“ Snažil se studentům srozumitelně vyložit látku, pořádně ji procvičit a jasně jim říci, co se u zkoušek po nich bude chtít. Když takto hrál se studenty poctivou hru, mohl mít i vysoké nároky na jejich znalosti. Studenti si úspěšných zkoušek u prof. Kauckého velmi vážili. Mnoho inženýrů střední generace vděčí za svůj dnešní úspěch také matematické přípravě získané u prof. Kauckého.

V roce 1958 ukončil prof. Kaucký své působení pedagogické, ale pokračoval ve své práci vědecké. Roku 1961 nastoupil jako vedoucí vědecký pracovník do Kabinetu matematiky Slovenské akademie věd v Bratislavě, který se později změnil v Matematický ústav Slovenské akademie věd. Zde zůstal až do roku 1971, kdy odešel na zasloužený odpočinek. V Matematickém ústavě Slovenské akademie věd vedl seminář o kombinatorické analýze a věnoval se výchově aspirantů.

Vlastní vědecká činnost prof. J. Kauckého je shrnuta do 40 původních vědeckých prací, 5 knižních publikací a 4 populárně vědeckých článků. Jeho největším dílem je kniha *Kombinatorické identity*, jejíž recenzi uveřejňujeme v tomto čísle. Vědecké i pedagogické úsilí profesora Josefa Kauckého bylo po zásluze oceněno při jeho 75. narozeninách, kdy mu Slovenská akademie věd udělila čestnou plaketu Dionýza Štúra za zásluhy v přírodních vědách. Udělením této plakety ocenila Akademie vědecké výkony profesora Kauckého v kombinatorické analýze a v jiných matematických disciplínách i jeho zásluhy o rozvoj slovenského vysokého školství a o výchovu vědeckých pracovníků na Slovensku v poválečných letech.

Tento přehled životního běhu a práce prof. Kauckého svědčí o tom, že prof. Kaucký pracoval vždy na tom úseku, kde jeho práce bylo nejvíce potřeba. Proto pomáhal zvyšovat úroveň slovenského školství a vědy, proto se tak intenzivně zapojil do pedagogické práce na brněnské technice po druhé světové válce. Prof. Kaucký vždy pociťoval povinnost sloužit společnosti tam, kde ho potřebovala, a tuto svou povinnost plnil s nevšední odpovědností. Proto jsou mu

všichni jeho bývalí studenti i spolupracovníci vděční za to, co od něho získali, a přejí mu mnoho zdraví a svěžesti do dalších let.

Miroslav Novotný

ŠEDESÁT PĚT LET PROFESORA MILOŠE JELÍNKA

Dne 2. 10. t. r. se dožívá šedesátipětiletý ústřední sekretář JČSMF prof. Miloš Jelínek. Narodil se v Praze, kde také vychodil malostranskou reálku a vystudoval přírodovědeckou fakultu University Karlovy, obor matematika-fyzika, a kde také po základní vojenské službě začal učit na měšťanské škole ve Vysočanech. Pak vystřídal gymnázia v Telči a v Jihlavě a v r. 1942 se vrátil do Prahy, kde učil na gymnáziích na Smetance a v Londýnské ul. Svou dráhu jako středoškolský profesor zakončil v Kolíně jako ředitel gymnázia v l. 1949—1951.

V r. 1951 byl ministerstvem školství ustanoven ústředním inspektorem pro matematiku. V této funkci zejména vykonal velmi mnoho pro přípravu nového pojetí vyučování matematice vyhledáváním učitelů i školských pracovníků, spoluúčastí na tvorbě nových učebnic, organizováním školení apod.

Po obnovení činnosti Jednoty československých matematiků a fyziků se stal jejím čelným funkcionářem a má mimořádné zásluhy o vybudování sítě poboček Jednoty a o rozvinutí jejich činnosti. Pobočky v té době pod jeho soustavným vedením vykonaly velmi mnoho pro rozmach matematické olympiády, jejíž finanční zabezpečení zajistil z prostředků MŠ. Úsilí o zajištění stálého zlepšování vyučování matematice vedlo M. Jelínka v polovině padesátých let k iniciativnímu vybudování celostátní soustavy pro další vzdělávání učitelů i k jeho aktivní práci v časopise *Matematika ve škole*, jehož byl od r. 1955 téměř pět let výkonným redaktorem, a také k rozsáhlé publikační činnosti o novém pojetí vyučování matematice. Je třeba připomenout i další formy propagace nového pojetí vyučování matematice jako využití filmu (sám je autorem školního filmu *Záporná čísla*), rozhlasu i televize, v níž v r. 1962 s kolektivem uskutečnil první televizní kurs matematiky v Československu.

Soustavnou péči věnoval M. Jelínek také tvorbě učebnic matematiky, metodických příruček, sbírek úloh aj. Sám je autorem některých učebnic

i metodických statí k učebnicím a spoluautorem několika dalších.

Celé úsilí o nové pojetí vyučování matematice chápal M. Jelínek a snažil se celou práci usměrňovat jako počáteční stadium zásadní přestavby vyučování matematice na našich školách, která začátkem šedesátých let pod označením modernizace začala v celém světě nabývat konkrétnějších forem.

Po zvolení místopředsedou JČSMF na jubilejním jejím sjezdu v r. 1962 začal na půdě Jednoty ve spolupráci s doc. J. Vyšínem intenzivně rozvíjet úsilí o přípravu modernizace vyučování matematice. Toto úsilí vedlo k zřízení experimentálních škol v Praze, Brně a Bratislavě a k založení výzkumného střediska pro modernizaci vyučování matematice nejprve v rámci JČSMF a později v rámci ČSAV, kde vznikl Kabinet pro modernizaci vyučování matematice a fyzice, který se od r. 1969 rozdělil na dvě samostatná pracoviště přičleněná jednak k Matematickému ústavu ČSAV v Praze, jednak k Ústavu fyziky pevných látek ČSAV v Praze.

Koncem r. 1963 přechází M. Jelínek z MŠ do Výzkumného ústavu pedagogického J. A. Komenského v Praze, kde se plně věnoval výzkumu v oboru modernizace vyučování matematice. Zůstává tam do r. 1965, kdy je povolán jako expert UNESCO k vypracování systému výuky matematice v arabských zemích především na školách palestinských uprchlíků. Začátkem r. 1972 se vrací do vlasti po velkém úspěchu celé práce. Znovu se zapojuje do práce v Jednotě jako ústřední sekretář a dává cele k dispozici své bohaté znalosti a zkušenosti z oboru modernizace vyučování matematice pro potřeby naší společnosti. Velmi záslužné je zpracování jeho poznatků a zkušeností se zaváděním modernizace vyučování matematice v arabských zemích formou brožur určených naší široké veřejnosti, které vydává redakce matematiky a fyziky Státního pedagogického nakladatelství v nově založené knižnici „Nové směry ve školské matematice“. První tři svazky (*Množiny, Relace a funkce* a *Numeriční soustavy*) již vyšly a další mají následovat.

S osobností Miloše Jelínka je nerozlučně spjata úsilí o prosazení nových směrů ve vyučování matematice a o stálý rozvoj školské matematiky v uplynulých dvacetipěti letech u nás. Na tomto poli vykonal velmi významný kus práce, za nějž právem dostal již v r. 1962 titul zasloužilý

školský pracovník. Stejně záslužnou práci vykonal a stále ještě koná v Jednotě, jejímž je od r. 1965 čestným členem za zásluhy o rozvoj JČSMF.

Šedesátépaté narozeniny zastihují M. Jelínka uprostřed pilné a obětavé práce, pro jejíž další úspěchy mu přejeme mnoho zdraví, síly a nezdolného životního elánu.

Redakce PMFA

K ŠESŤDESIATINÁM PROFESORA ANTONA HUŤU

Dňa 3. júla 1975 oslávil prof. RNDr. Anton Huťa, CSc. svoje šesťdesiatiny.

Narodil sa v Kluži (Rumunsko). Stredoškolské štúdium ukončil v roku 1934 na gymnáziu v Bratislave. Hneď po maturite študoval poisťnú matematiku a matematickú štatistiku na Oddelení špeciálnych náuk na ČVUT v Prahe. Po absolvovaní tohoto dvojročného štúdia zapísal

sa na Prírodovedeckú fakultu UK v Prahe na kombináciu matematika-fyzika. Okupácia toto štúdium prerušila. Preto druhú štátnu skúšku vykonal v r. 1941 na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave. Roku 1943 bol promovaný na doktora prírodných vied v Bratislave. Medzitým pôsobil v r. 1939 na reálke v Bratislave ako výpomocný učiteľ, neskôr v Robotníckej poisťovni ako poisťný matematik. V roku 1940 sa stal asistentom prof. Hronca na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave.

Ako z tohoto vidieť, začiatky prof. Huťu boli pestré a nefahké. Uvážme, že toto všetko sa

odohrávalo v čase rozpadu predmníchovskej republiky a potom v čase druhej svetovej vojny! Celú rozmanitosť situácie ťažko zistiť, pretože prof. Huľa zo skromnosti nerád o sebe rozpráva. (Lahko je písať o chválenkároch.)

Čo ho ťahalo učiteľskému povolaniu neviem. Snáď to, že pochádza z učiteľskej rodiny. Že to nebude ľahký chliebik, to vedel aj on sám. Veď v tých rokoch sa zakladala Prírodovedecká fakulta v Bratislave. Matematika sa dovtedy prednášala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a v Bratislave pôsobil iba neveľký počet matematikov pod vedením prof. J. Hronca. Materiálne a priestorové možnosti radšej ani nespomíname.

V roku 1947 bol asistent PFUK dr. A. Huľa poverený prednášaním niektorých predmetov z užitej matematiky na SVŠT v Bratislave a v rokoch 1947—1950 viedol Ústav aplikovanej matematiky na tejto škole. Pri aplikáciách matematiky zostal jubilant až doteraz a zdá sa mi, že v tom vidí hlavný zmysel svojej činnosti. Nie je to ľahká činnosť, aj keď sa niekomu zdá, že sa aplikáciami (hlavne na technické vedy a na výskum) matematika málo obohacuje o nové poznatky a metódy. Ak sa však bude matematika pestovať iba v úzkom kruhu matematikov (a iba pre matematiku), sotva sa stane ako vedecká disciplína výrobnou silou. A toto je podľa môjho názoru životné krédo prof. Huľu. Preniknúť s matematickými metódami medzi nematematikov. Ťažisko jeho „mimoškolskej“ činnosti bolo hlavne v prednáškach zo štatistiky a aplikovanej matematiky pre pracovníkov (nematematikov) rôznych výskumných pracovísk v rámci JČSMF, ale aj mimo nej. V tomto smere pôsobil a pôsobí aj ako poradca rôznych výskumných ústavov. V povojnových rokoch v dobe nedostatku odborných kádrov z matematickej štatistiky to bola naozaj neoceniteľná pomoc. (Zvlášť ak uvážime, že matematiku je ľahšie prednášať matematikom ako nematematikom.)

Vráťme sa však k jeho činnosti na PFUK. V roku 1953 sa stal docentom PFUK a neskôr vedúcim Ústavu aplikovanej matematiky a matematickej štatistiky PFUK. V roku 1959 získal hodnosť CSc. a v roku 1965 titul mimoriadneho profesora PFUK. Od roku 1968 vedie prof. Huľa Katedru numerickej matematiky a matematickej štatistiky, ktorá vznikla spojením dvoch katedier.

Čo sa týka jeho vedeckej činnosti, je známy hlavne svojimi prácami o numerickom riešení

diferenciálnych rovníc a prácami zo štatistiky. (Zoznam prác uverejnia iné časopisy.) Jeho práce mali veľký ohlas hlavne v zahraničí a tématika numerickej riešenia diferenciálnych rovníc je zaradená ako časť dlhodobej štátnej úlohy, na ktorej pracuje skupina matematikov pod jeho vedením.

Predstava matematika, rozmyšľajúceho v tichu svojej pracovne nad čímisi pre iných ťažko pochopteľným patrí už minulosti. Aj prof. Huľu zachytil bežný kolotoč povinností, hlavne výchovy mladých matematikov. Je členom a predsedom mnohých komisií pre udeľovanie titulov RNDr., CSc., DrSc. a členom poradných orgánov. Aj keď ho táto práca hodne zamestnáva, robí ju rád, pretože pomáha mladým. Členom JČSMF je od r. 1932. V roku 1962 mu bola udeľená medaila JČSMF u príležitosti storočného jubilea Jednoty. V roku 1969 dostal štátne vyznamenanie „Za vynikajúcu prácu“. Kedy si nájde čas pre svoje hobby — vážnu hudbu a hru na husliach, to už nevieme.

Želáme mu do ďalších rokov veľa zdravia, optimizmu a osobných a pracovných úspechov.

Arnold Dávid

KONFERENCE
O PROGRESÍVNÍCH METODÁCH
VE VYUČOVÁNÍ MATEMATICE
NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Matematická pedagogická sekce JČSMF uspořádala ve spolupráci se skupinou sekce